

Luther: den hämndlystne

I anledning av 450-årsminnet av Martin Luthers död skriver Svante Folin ett porträtt i två delar som bygger på många års studier.

"Det enda som intresserar oss hos Reformationen är Luthers karaktär... Allt det andra är blott en förvirrad röra som ännu dagligen trycker oss" - Goethe.

Jag är som en övermogen skit och världen är ett gigantiskt rövhål" lät den store reformatorn undslippa sig vid ett av de kanoniska bordssamtalen. Luther var ofta deppig, alltid neurotisk och icke sällan psykotisk. Hans person har blivit föremål för mer skiftande bedömningar än kanske någon annan.

I den övre ändan av skalan framstår han som en ny Johannes Döparen, i den nedre som en galen munk och syfilitiker. Nietzsche, som hade ett gott väderkor, var inte imponerad och avfärdade Tysklands andliga nydanare som en - bondlurk vars andliga horisont begränsades av de egna traskorna - samt tyckte att den nya teologin - med direktlinje till Gud för kreti och pleti - tydde på en ouppfostrad "nargängenhett till trut och tass".

Våldsamma lynneskast

De flesta moderna biografier är emiga om att Luther var manodepressiv och ett offer för våldsamma lynneskast, där djup förtyvlan dominerade över glad tillförsikt. Den senaste svenska jubileumstrenden tycks vara att framställa kamrat Martin som en livsbejakande och närmast sprallig humorist, vilket onekligen är ett vackert exempel på "credo quia absurdum".

Obestridligt är att han var en baddare på hatfyllda invektiv. Antikrist var ett av de mildare epitet som bestods påven, Erasmus var "en stunkande lus", Casar "en apa", Aristoteles "en sysslöslös asna" och så vidare. Hans språk var bråddfylt av skatologiska metaforer, där fjärtande sugger in tar en framträdande plats och han konstaterade belåtet, att om han tes i Wittenberg stank det i Rom.

En annan protestantisk muntergök, Kierkegaard, som diagnostiserade Luther som "en för kristendomen ytterst viktig patient", beklagade denna tendens hos den äldre reformatorn - "en gudsmann som sitter i småborgerligt gemyt, omgiven av hänförliga lärjungar som tror att om han släpper sig, är det ett uttryck för inspirerad uppenbarelse."

Slå ihjäl tusen turkar

Andra tecken på oförsonlig våldsamhet hos kärleksreligionens nyuttolkare kan noteras från bordssamtalen, där han önskar att han kunde slå ihjäl tusen turkar om dagen, det vill säga enligt hans matematik 350 000 om året - saftigare blir det när han gör en bibelparafra och säger: "Vad hjälper det dig... om du strypt alla turkar och likval syndar mot karleken?" Självklart tycker han att det är

helt i sin ordning att tvätta händerna i påvans och kardinalers metaforiska blod. Riktigt i sitt esse blir han, när han rasar mot den delvis av honom själv frambringade bonderevolutionen 1525. Detta försök till social revolution, som började med modesta krav på livegenskapens upphävande, väckte från begynnelsen fursteslickaren Luthers mäktiga vrede.

Han citerade Jesu Syraks bok: "Åt åsnan, höet, bördan och fisken" - äsytande bonden. Livegenskapen var en gudi behaglig institution, vilket klart framgick av patriarkernas domestikmenagerier.

Dråp och lönnmord

I sin stridskrift *Mot böndernas rövar- och mördarhopar* dundrar han: "Det är hög tid att man slår ihjäl dem som galna hundar... Här skall man slå till, dräpa och sticka ihjäl dem i hemlighet, envar som kan... Sådana förunderliga tider är det nu, att en furste bättre kan förtjäna himmelriket genom blodsgjutelse än genom böner." Kort sagt - "Det världsliga svärdet måste vara rött och blodigt, för världen är och måste vara ond" - fakti: 130 000 mosade bönder.

Luther var helt otroligt hatfylld och hämndlyst. Han bad minst tre timmar om dagen men även hans böner osade svavel - om jag säger "Heligt är ditt namn" måste jag tillägga "förbannat, fördömt och skändligt är papisternas namn."

"Jag är som en övermogen skit och världen är ett gigantiskt rövhål" lät den store reformatorn undslippa sig vid ett av de kanoniska bordssamtalen.

Luthers mentalitet är rent medeltida - han är den siste munken och förfärligt tysk därtill. Hans anti-intellektualism är militant - Kopernikus fryser han bort med hänvisning till att Joshua befallit solen att stå still vid slaget om Jeriko. Renässansens estetiska triumfer gick honom spårlost förbi under Italienresan 1511 och förnuftet var helt enkelt "djävulens värsta hora".

Hans intellekt präglas av kraft snarare än subtilitet och logik var inte hans starka sida. Han skrattade bullrande åt drängstugeskämt och var kemiskt fri från espri och ironi. Martin Luther var fanatisk, dogmatisk och schematisk och konstitutionellt oförmögen att se saker från olika synvinklar.

Professorn Luther satt mycket vingligt på bonden Luther. Ett komiskt exempel på den store teologens logiska missfoster framföddes av nattvardsbekymret. Av de sju katolska sakramenten skippade han

fem och behöll endast det bibliska dopet och nattvarden. Enligt de förhatliga katolikerna är nattvarden ett mirakel, där oblat och vin transsubstantieras till Jesu verkliga kött och blod.

Vissa protestantiska teologer, som bland annat ogillade de kannibaliska konnotationerna, ville se nattvarden som en rent symbolisk ihågkomst av den sista måltiden. Luther var emellertid behärd på denna punkt (han ålskade att vara behärd). Jesus hade delat ut brödet och sagt: "Detta är min kropp" och en kropp är ingen symbol (vi befinner oss i den förstrukturalistiska eran).

Eftersom han ogärna ville ta ombord ett centralt, katolskt sakrament i oförändrat skick, krystade han fram en egen dogm, den så kallade konsubstantiationen. Enligt denna är brödet samtidigt bröd och kropp och vinet vin och blod. Voltaire sammanfattade pregnant de teologiska positionerna: "Papisterna äter Gud, kalvinisterna bröd och lutheranerna bröd tillsammans med Gud."

Martin Luther var fanatisk, dogmatisk och schematisk och konstitutionellt oförmögen att se saker från olika synvinklar.

För eftervärlden ter sig Luthers spetsfundigheter i denna makt-påliggande sak som ett tvivelaktigt försök att äta upp oblaten och ända ha den kvar. Icke desto mindre har oräkneliga tusenden slaktats i våldsamma dräbningar mellan "kon-" respektive "trans"-anhängare.

Luther var fasanfullt litig och kommunikativ - annars kanske hans griller hade kunnat hållas inom en trängre krets. Från och med 1517, då han började skrabbla, gav han i snitt ut en bok var fjortonde dag, som blev mer än hundra fram till hans död. De tre mest inflytelserika (bortsett från bibelöversättningen, som grundade tyska språket), alla från 1520, är *Till den kristliga adeln av tyska nationen*, *Om kyrkans babiljoniska fångenskap* och *Om en kristen människas frihet*.

Här fanns dynamik som framkallade en religiös revolution. Med Gutenbergs hjälp spreds Luthers pamfletter i hundratusentals exemplar - inte utan rätt har han kallats den förste och störste journalisten.

Katolska kyrkan hade med tiden blivit alltmer världslig, vilket under senmedeltiden gav upphov till diverse proteströrelser. Ett beprövat recept för att neutralisera moraliska entusiaster var att instifta munkordnar, där de kallade kunde få utlopp för sin nitalskan utan att nämnvärt störa den ljummare menigheten.

Moralterrorister som Hus och Savonarola brände man helt somika upp. Renässanspavarna var i en klass för sig - Julius II ålskade bland mycket annat att slåss och sågs till tänderna beväpnad leda sina trupper i olika plundringståg. Alexander VI Borgia var mycket

Sieben Köpffe Martini Luthers
Dom Hochwürigen Sacrament des Altars / Durch Doctor Jo. Coelius.

Luthers sju huvuden. I en pamflett från 1529 framställs "Martinus Luther Siebenköpff" som på en gång svärmskyrkoman och halvgalen Barrabas med spikkklubba.

begiven på sexuella utsvävningar och giftmord och hade allvarliga planer på att göra kyrkostaten till en ärftlig monarki, vilket skulle ha gjort Machiavellis idol, syster-skändaren Cesare Borgia, till Guds ställföreträdare på jorden. Leo X, som häskade när Luther spikade sina teser, ansåg helt framt att påvens främsta plikt var att roa sig.

Luthers killerinstinkt gjorde att han startade sitt antipapistiska korståg genom att angripa den impopulära avlatshandeln. Kyrkan hade i alla tider opererat enligt ett slags maffiapriniper. Chefen i företaget var en paranoid, lynnig och hämndlystne beduinövning som hette Jehova. För att undvika dennes ovalkomma uppmärksamhet kunde darrande klienter muta hans hejdukar på den gamla goda tiden med doften av brant kött, men snart var det bara penningar som gällde.

Målade upp hotbilder

Genom att ständigt måla upp allt ruggigare hotbilder rörande vad som skulle hända dem som inte betalade, blev kyrkan ofantligt rik. Renässanskyrkyggen som Peterskyrkan krävde dock fräscha kontantflöden och här kom avlaten in. Jesus och helgonen hade knegat in ett oändligt stort moralkapital, som påven disponerade. Mot skälig eller oskälig betalning kunde syndaren beviljas avlat, det vill säga egentligen bara efterskänkandet av syndens tmliga straff, vilket snabbt togs till intäkt för att man kunde bete sig hur som helst, bara man betalade.

Den tyska avlatskampanjen leddes av den närmast amerikanske stjärnförsäljaren Johann Tetzel, vars köpstimulerande slogan var: "Så fort en slant i kistan klingar, en själ sig raskt till himlen svingar." Tariffen var ganska rimlig, till exempel sodom 9 dukater, stöld i kyrkan 12, häxeri 6 och veckans rabattvara - mord på föräldrar 4 dukater.

Luther nöjde sig inte med att rensa ut Lokets föregångare och

det religiösa bingoletteriet. Han ville bli av med hela den papistiska prelatierarkin. Prästerna var inte längre några medlare mellan syndare och Gud; de var korrupta mellanhänder i Djävulens tjänst. Vad Gud menade stod klart och tydligt i Bibeln, så som uttolkad av Martin Luther. Låt varje människa läsa Bibeln och vara sin egen präst.

Hans intellekt präglas av kraft snarare än subtilitet och logik var inte hans starka sida. Han skrattade bullrande åt drängstugeskämt och var kemiskt fri från espri och ironi.

Den Luther som predikade sålunda, skapade anarki. Han uppmannade varje individ att rannsaka sitt samvete och strunta i allt utanverk, lagar, sedvänjor och det kristna arvet från medeltiden. Luther förutspådde något naivt, att alla samveten sände ut samma signaler som hans eget. Han väjade till alla fria män, därför att han trodde att de var som han själv, tytare, mindre och kanske inte lika begåvade, men i grunden lika Martin Luther.

Rebellen blev auktoritet

När han upptäckte sitt gruvliga misstag, totade han snabbt ihop en medlande institution mellan Gud och dessa förmörkade själar. Han skapade den lutheriska kyrkan med egna lagar, dogmer, präster och biskopar. Rättfärdiggörelse genom tron allena gällde förbänne mig inte för dem som trodde annorlunda.

Rebellen mot auktoriteter slutade som den mest monolitiska auktoriteten av dem alla. I 400 år fanns det bara ett svar på frågan "Vad betyder det?" - fråga Luther.

SVANTE FOLIN